

סקירת ספרים

הרדיו הפיראטי בישראל

יחיאל לימור וחנן נוה, חיפה: פרדס הוצאה לאור, 2007, 253 עמודים

דורית ענבר*

בספר "הרדיו הפיראטי בישראל" מאת החוקרים הוותיקים יחיאל לימור וחנן נוה מוגשים סקירה וניתוח של מפת הרדיו הישראלי בראי הרדיו הפיראטי. הודות לכך הרדיו הפיראטי זוכה לבירור מקיף לראשונה בספרות הישראלית המקצועית, ועל זאת יש לברך. שני החוקרים מדייקים בספר זה בהבחנתם בין שני סוגים שונים של רדיו פיראטי (פיראטי ומחתרתי), וזאת באספקלריה של חמש דיסציפלינות שונות: תקשורת המונים, מדע המדינה, סוציולוגיה, כלכלה ומשפטים. כמו כן הם עורכים סקירה השוואתית באשר לעניין זה, במדינות ובאזורים שונים בעולם. דיון זה מעשיר ומועיל במיוחד, מאחר שהוא בוחן את הסוגיה הנדונה בקונטקסט הכולל של תחום שידורי הרדיו הן מבחינה היסטורית הן מבחינת האספקטים השונים (טכני, כלכלי, פוליטי, משפטי ועוד) של תחום זה.

סקירת תולדות הרדיו בפרק הראשון בספר, אף שאינה מחדשת דבר, מפורטת ומרתקת ומהווה בסיס עובדתי מועיל לדיון בהתפתחות הרדיו הפיראטי ובשאלות הכרוכות בו. עם זאת, הפרק העוסק בטכנולוגיות חדשות, קרי שידור ספרתי ואינטרנט, לוקה באי-דיוקים ובצמצום מסוים. אלה משליכים על הדיון במשמעותם של הולדתו ושל קיומו של האינטרנט בעבור הרדיו הפיראטי, סוגיה שתידון להלן, ואפשר היה לצפות לניתוח מעמיק יותר מזה שהוצע בדבר המצב בנושא זה בישראל בעת כתיבת הספר.

קיימת בספר סקירה עובדתית בנושאים שונים אשר מזמינה דיון מהותי-ערכי, אלא שלעתים דיון זה אינו מוצע ואינו מתקיים כלל. לדוגמה, אין נדונות בספר

* עו"ד דורית ענבר הנה מנכ"לית הקרן החדשה לקולנוע ולטלוויזיה ומשנה ליו"ר רשות השידור. בעבר כיהנה כיו"ר המועצה לשידורי כבלים ולוויין (Dinbar1@bezeqint.net).

השאלות אם שידורי רדיו פיראטי קרקעי באינטרנט (מדיום אשר אינו דורש רישיון) מהווים שידורים פיראטיים, ואם אפשר שיש בבלטפורמת האינטרנט כדי לייתר או אף לבטל את קיום הרדיו הפיראטי מעיקרו, הן מפני שבאינטרנט אין צורך ברישיון כתנאי לשידור, הן מפני שהאינטרנט מציע את האפשרות שתדרי רדיו אינם עוד משאב מוגבל המחייב הסדרה ורישוי בגין השימוש בו, ולכן אף דרישת הרישוי בשידורי רדיו בתדר קרקעי צריכה להתייטר. למרות זאת ולמרות שסוגיית האינטרנט חוזרת ונשנית לכל אורכו של הספר, מתחילתו ועד סופו, אין מוקדשת לה אלא פסקת אגב קצרה באחד הפרקים בלב הספר, וממילא אין מתקיים הדיון המתבקש בשאלה מרכזית זו. מובן מאליו שגם אין הצעה לשום מסקנה בנושא זה. ראוי היה להקדיש מקום לדיון רחב ומעמיק יותר בתחום חדש זה. בדומה לכך גם אין נדונות בביקורתיות שאלות עובדתיות אחרות, כגון השאלות אם תחנות רדיו אזוריות המציבות משדרים מחוץ לאזור רישיון הנן בגדר תחנות פיראטיות, ומה משמעות הדבר לגביהן.

הערה נוספת באשר לדיון בסוגיית האינטרנט בספר: קיים עירוב בין האינטרנט כבלטפורמה לשידורי רדיו ובין האינטרנט כמקור מידע על אודות תחנות רדיו פיראטי רגילות המשדרות שידור קרקעי (טרסטריאלי) או המקנות מידע כיצד מקימים תחנות כאלה או המפרטות את ההיסטוריה ואת המיתוס של הרדיו הפיראטי. מובן שאלה סוגיות שונות בתכלית, והעירוב ביניהן מטשטש אף הוא את המהות המרכזית של הטכנולוגיות החדשות ואת השפעתן המרכזית על סוגיית הרדיו הפיראטי.

יש לציין הערה עקרונית בדבר המצוי בספר לכל אורכו: רצוי היה שהנתונים והמחקרים הכמותיים לא יימסרו בקיצור נמרץ העשוי לגרום אי-בהירות. כך לדוגמה, בעמודים 52 ו-53 מאוזכרים מחקרים ללא פרטיהם ובלי מראי מקום לאיתורם, ואף הנתונים המספריים אינם שלמים ואינם ברורים דיים. דוגמה נוספת היא הטענה בפרק 4, ולפיה הטלוויזיה הפיראטית עודנה נפוצה ביישובים שונים, ויש יישובים שטרם חוברו לכבלים בעת כתיבת הספר. טענה זו דורשת פירוט והוכחה, אך אין שום אזכור, נתון או דוגמה שיתמכו בה. אף הח"מ אינה מכירה דוגמאות רבות לכך.

הסקירה על הרדיו הפיראטי בעולם מרתקת. עם זאת, ניתוח הנתונים המתוארים מותיר לעתים תהיות אם הדיון היה ממצה דיו. כך לדוגמה, בעמוד 73 לספר נאמר: "בשנים האחרונות [...] אחד ההסברים לכך [...]". לא הובהר מי הציע הסבר זה, וחשוב מכך – אם יש הסברים אפשריים נוספים.

ראוי להעיר גם באשר למגוון המדינות הנסקרות ולהיקף הסקירה הבלתי עקיב. לדוגמה, מקום נרחב מאוד מוקדש לארצות הברית ולאירופה, ואילו כל דרום

אמריקה כולו זוכה לשתי פסקאות בלבד. אף מדינה כמו קנדה, שתחום הרדיו והרגולציה בתחום התקשורת מפותחים בה מאוד, אינה זוכה לשום התייחסות. פרק 3, העוסק בסקירת הרדיו הפיראטי בישראל, הוא מעניין, מקיף ומציע פרמטרים שונים לניתוח ולמיון התחנות השונות. ואולם לא נעשה יישום של המבחנים המוצעים, ואין מוגשים נתונים ממוינים לפי רשימת המבחנים, המוצעת בעצמה בלקוניה. כך גם באשר לניתוח מקצת הפרמטרים, כמו כוח האדם: גם הוא מוגש לקורא ללא נתונים מחקריים כמותיים בנושא מרתק ו חשוב זה.

אחד הפרקים המשמעותיים בספר הוא פרק 4, העוסק ברקע ובסיבות לצמיחת הרדיו הפיראטי בישראל. הפרק מציע ניתוח מרתק ומאיר עיניים. עם זאת יש להעיר הערה כללית: נושאים שונים הנדונים בפרק זה זוכים להתייחסות נוספת ולהשלמה עובדתית בפרקים אחרים, ויש בכך כדי להקשות על מי שעושים בספר שימוש רחבי. כך לדוגמה, סוגיית "ערוץ 7" נדונה בפרוטרוט, אך אין שום אזכור לפס"ד אורון, אשר במסגרתו הוגשה עתירה נגד הניסיון לתקן את החוק ולהכשיר את הערוץ הפיראטי. עתירה זו נדחתה בפסק דין מנומק ונרחב, המהווה אבן דרך חשובה באשר לרדיו הפיראטי בפרט ולרדיו ולחופש הביטוי בישראל בכלל. העתירה נסקרת רק בפרקים הבאים, והיא אינה נזכרת כלל בפרק זה, אף לא בהערות שוליים או הפניה אחרת. יתרה מזאת: גם היעדרו של אינדקס מונחים בספר מונע את המידע החיוני באשר ל"ערוץ 7" ממי שבחר לעיין בספר על פי הנושאים שבפרקים השונים ולא לקרוא את כולו.

אף פרק 5, העוסק בחוק ובמערכת הפוליטית בישראל, הנו פרק מאלף. עם זאת חבל שלא הוקדש בו פרק משנה ממוקד לסוגיית הפסיקה, המהווה בישראל נדבך חקיקה חשוב המפרש את החקיקה ומשלים אותה במקרי חוסר (לקונה). אמנם הפסיקה נסקרת ונדונה בחלקיות בפרק הבא, פרק 6, העוסק באכיפה, אך בהיעדר אינדקס או הפניה אחרת, עשוי הקורא המעיין בפרק 5 לברו לסבור כי אין כל פסיקה רלוונטית לסוגיות הנדונות בספר, וכי ההסדרה מתמצה בדברי חקיקה וחקיקת משנה, וחבל.

סוגיה משפטית נוספת שאינה נדונה בפרק זה באופן ממצה היא האתיקה החלה על שידורי התחנות הפיראטיות. אמנם בספר מצויין כי אין כללי אתיקה החלים על תחנות אלה, בניגוד לכללי האתיקה ברשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו ביחס לתחנות אזוריות ובניגוד לכללי האתיקה ברשות השידור ביחס לשידור הציבורי הארצי. עם זאת קיים מארג חקיקה ופסיקה מורכב החל גם על שידורים פיראטיים והכולל התייחסויות אתיות ומטיל חובות אתיקה על תחנות אלה. כך לדוגמה יש לציין את החקיקה בסוגיות אחדות, כגון איסור לשון הרע, הגנת הפרטיות, הגנת מאגרי מידע, חוקי הסדרת תעמולת בחירות (הנדונים רק בפרק 6, הדן באכיפה בהקשר למנגנוני אכיפה) ועוד.

פרק 6, העוסק במנגנוני אכיפה, מציע סקירה ממצה וראייה רחבה המבוססת בין היתר על שיחות יזומות עם גורמים רלוונטיים לאכיפה לשם בירור עמדתם בסוגיה, לרבות קציני משטרה ואנשי משרד התקשורת. רכיב זה אכן ראוי להיעשות, והוא מעשיר את הספר ואת הדיון במקומות שבהם הוא נערך.

פרק 7, העוסק בהשפעות הרדיו הפיראטי על תקשורת המונים, הוא פרק משמעותי ומעניין, והוא מנסה לפרוס בפני הקורא יריעה רחבה, אם כי לעתים הוא עושה זאת בקיצור מה. כך לדוגמה בנושא השפעות הרדיו הפיראטי בישראל (עמוד 215 ואילך). בעניין זה צוין תהליך הדה-רגולציה, ונטען לגביו שהתרחש בין היתר בגלל הרדיו הפיראטי (לדוגמה, "מתן הקלות נרחבות לתחנות האזוריות"), וחבל שאין פירוט להקלות אלה. אף דוגמאות אחרות בספר, כגון הקצאת תדרים ופתיחת תחנות נוספות, אינן בהכרח בגדר דה-רגולציה, ומכל מקום ראוי היה להרחיב מעט יותר בעניינן.

בפרק הסיכום נדונה השאלה אם הרדיו הפיראטי עשוי להיעלם בהינתן הטכנולוגיות החדשות, אינטרנט ורדיו דיגיטלי. חבל שבפרק זה אין נדונות מגבלות האינטרנט בשלב טכנולוגי זה, ובראשן היעדר הניידות המונעת שידורי אינטרנט בכלי רכב. מובן שמגבלה זו מונעת מן האינטרנט להיות תחליף לשידור הקרקעי, וזו סיבה מרכזית להמשך התקיימותו של הרדיו הפיראטי במפת השידורים. אף סוגיית הרדיו הדיגיטלי מעלה שאלות מרתקות לגבי עתידו של הרדיו הפיראטי בעולם של ריבוי ערוצים. שאלות מרתקות אלה מושכות את הלב ומזמינות לא רק התעמקות נוספת בנושאים הנדונים בספר חשוב זה אלא גם מחקרי המשך במשמעויות החדשות של הרדיו בכלל ושל הרדיו הפיראטי בפרט, במיוחד בראי המציאות המתחדשת.